
КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

Отримано: 12 вересня 2021 р.

Прорецензовано: 29 жовтня 2021 р.

Прийнято до друку: 1 грудня 2021 р.

e-mail: annadudok1995@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-12(80)-7-9

Дудок А. Р. Синонімічно-антонімічна парадигма префіксальних дієслів сучасної англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 12(80). С. 7–9.

УДК: 811.111: 81'373.611

Дудок Анна Романівна,
аспірантка кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів,
Львівський національний університет імені Івана Франка

СИНОНІМІЧНО-АНТОНІМІЧНА ПАРАДИГМА ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено аналізу синонімічно-антонімічних особливостей творення англійських префіксальних дієслів сучасної англійської мови. Феномен префіксація трактується у статті як один із способів слово – та термінотворення, визначається інвентар дієслівних префіксів, які є словотвірними засобами сучасної англійської мови. Аналізується семантика синонімічно-антонімічних моделей префіксальних дієслів, досліджується їх смислотвірний потенціал. Висвітлено специфіку англійських префіксальних дієслів у площині стирання чіткої межі між загальномовною лексикою і фаховою мовою. Доведено, що прояви багатозначності префіксального дієслова тісно пов'язані з потужним синонімічно-антонімічним потенціалом префікса. Зроблено висновок про те, що чинниками породження різних смислів префіксального дієслова виступає узагальнена інваріантна ознака префікса у плані мови, його диференційні ознаки у плані мовлення та їх творче поєднання у процесі мислення.

Ключові слова: префіксальні дієслова, інваріант, смисли, словотвірний потенціал, продуктивність префікса, синонімічно-антонімічна парадигма, узагальнена сема, диференційні семи, семантичне наповнення дієслова.

Anna Dudok,

PhD student of the Foreign Languages Department for the Faculty of Humanities Ivan Franko National University of L'viv

SYNONYMIC-ANTONYMIC PARADIGM OF PREFIXAL VERBS IN MODERN ENGLISH

The article is devoted to the synonymous, antonymous peculiarities of the English prefixal verbs' formation in modern English language. The phenomenon of prefixation is interpreted in the article as one of the word and term formation ways, the inventory of verb prefixes, which are word-forming means of modern English. The semantics of synonymous-antonymous models of prefixal verbs is analyzed, their implicit potential is investigated. The specifics of English prefixal verbs in the plane of erasing the clear boundary between common vocabulary and professional language are highlighted. It is proved that the manifestations of the prefix verb ambiguity are closely related to the powerful synonymous-antonymous potential of the prefix. It is concluded that the generalized invariant feature of the prefix in terms of language, its differential features in terms of speech and their creative combination in the process of thinking are the factors of generation different meanings of the prefix verb.

Key words: prefixal verbs, invariant, senses, word-forming potential, productivity of the prefix, synonymous-antonymous paradigm, generalized sema, differential sema, semantic content of the verb.

Вступ. Афіксація – один з найпоширеніших шляхів словотвору, що визначається як спосіб формування нових слів за допомогою додавання словотвірних афіксів до основи слова. Так префікси виступають як дериватори, тобто словотвірні афікси, які можуть стояти в позиції до і після кореня, надаючи слову нового семиантичного значення. Значення власне словотвірного префікса варіюється залежно від конкретного кореня, до якого він приєднується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття проблемі дослідження префіксальних дієслів з урахуванням їх словотвірного потенціалу надається доволі багато уваги як вітчизняними: І. К. Архипов, Т. М. Беляєва, П. М. Карашук, Е. С. Кубрякова, Л. А. Лисиченко, Н. М. Раєвська, В. І. Пушкар так і закордонними дослідниками (Е. С. Кубрякова, В. Н. Телія, V. Adams, B. Ch. Barder, L. Bauer, D. A. Cruse, H. Marchand та інші). Префіксація, як один із способів словотворення в англійській мові висвітлена у мовознавчих працях у ракурсі її різноманітних аспектів: від виявлення основних префіксальних моделей та їх характеристики (П.М. Карашук) до визначення особливостей префіксальної номінації (В. І. Пушкар). Однак дослідженню специфіки дієслівної префіксації в сучасній англійській мові у площині їх синонімічно-антонімічних зв'язків досі не надавалося належної уваги.

Актуальність дослідження Комплексне вивчення англійських префіксальних дієслів, з урахуванням їх синонімічно-антонімічних зв'язків, які виконують функції синтаксичних моделей, є актуальним тому, дозволяють розкрити глибинні механізми семантики творення дієслів у сучасній англійській мові. Процеси смислового наповнення виражаються розвинутою системою продуктивних дієслівних префіксів, тому актуальність такого дослідження зумовлено аналізом семантики

префіксів та їх ролі у формуванні численних смислів. Окреслене дослідження визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних праць з лексикології, семасіології на виявлення мовних і позамовних чинників розвитку й функціонування словникового складу мови, англійської зокрема.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дієслівна префіксація була об'єктом численних мовознавчих досліджень, у тому числі і дисертаційних. Однак особливості формування семантики, синонімії, антонімії, префіксальних дієслів сучасної англійської мови окремо не вивчалися. У сучасному мовознавстві мало уваги зосереджено на суті власного значення префікса, у площині синонімічно-антонімічних відношень, його ролі у породженні різних смислів префіксального дієслова, не розкрито сутності впливу префікса на смислове наповнення дієслова. Аналіз феномена інваріантного значення та смислів як базових семантичних категорій префікса, є відсутнім у мовознавчих дослідженнях. Адже, виявлення інваріантного значення дає змогу розкрити мовний механізм породження різних смислів у відповідно різних контекстах, дозволяє збагнути повну палітру смислових нюансів префіксального дієслова сучасної англійської мови [8,143].

Мета статті – розкрити закономірності й особливості формування семантичної структури префіксальних дієслів, становлення їх багатозначності з урахуванням синонімічно-антонімічного потенціалу. Метою дослідження є також вивчення синтаксичних особливостей творення англійських префіксальних дієслів, шляхом визначення їх структурної, семантичної, прагматичної і функціональної організації.

Матеріалом дослідження є словникові термінологічні одиниці відібрані із сучасних тлумачних англо-англійських словників [14]. Залучено також прикладовий матеріал з електронного джерела British National Corpus [15], а також матеріали із сфери гуманітарних наук у яких виявлено продуктивні дієслівні префікси.

Методологічну основу статті складають принципи системності, єдності форми та змісту. У статті залучено такі **методи дослідження**: метод лінгвістичного опису, метод словникових дефініцій, компонентний аналіз. Ключовою є **методика значення – смисл**, яка уможливує розмежування різнопланових компонентів інваріантного значення префіксального дієслова в системі мови та змінного компонента (смислу) у мовленні. Розкриття чинників породження різних смислів префіксального дієслова експлікується через узагальнену природу префікса та дієслова, їх творче поєднання у процесі мислення. З'ясовано, що утворення різних кількісно – якісних комбінацій одних сем та нейтралізація інших, збільшує смислотвірну потужність префіксального дієслова.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Мова – це система, в якій окремі елементи, матеріально оформлені одиниці – фонемі, морфемі, слова – перебувають у чітко встановлених відносинах для певної фахової мови. Саме цим постулатом і зумовлюється основне твердження, що в мові як у дуже добре збалансованій системі, з одного боку, одне явище може бути зумовлене іншим або ж зумовлює інше явище. З іншого боку, виходячи з того ж самого принципу, кожен елемент системи виявляється взаємозв'язаним з безліччю інших елементів цієї системи.

Сучасна англійська мова вирізняється високим ступенем аналітичності своїх структур, оскільки в ній активно функціонують аналітичні, граматичні та лексичні конструкції. Так, префікси головню змінюють семантику дієслова і більш самостійні лексично. Префікси як слотовірні форманти зазвичай більш самостійні в фонетичному, морфологічному і семантичному ракурсах. По-перше, тому, що, передуючи твірній основі, префікс не зливається в єдиний фонетико-морфологічний комплекс з формотвірними суфіксами, тоді як слотовірні суфікси вступають в тісну формально семантичну взаємодію з формотвірними суфіксами. По-друге, префікси виникають, як правило, із самостійних слів, тому значення твірної основи, з якої поєднується префікс, зазвичай у деякій мірі зберігається, тобто не зливається зі значенням самого префікса в цілому, як це відбувається у випадку суфіксації [2, с. 184].

Під префіксом розуміємо ту частину слова, яка в своєму розвитку набула відповідного абстрактного значення знаходиться перед слотовірною основою, змінюючи її смислове значення. Для прикладу префікс *under-* перебуває в антонімічних відносинах до суфікса *over-* та передає значення «недо-», «нід-» – *underestimate* – *недооцінювати*; *overestimate* – *переоцінювати*, префікс *sub-* означає, що певний предмет знаходиться під чимось, підпорядковуючись чомусь – *subordinate* – *підпорядковуватись*, чомусь, комусь. Префікси *super-*, *hyper-* передають синонімічні значення коли щось знаходиться над чимось, зверху, перевищення норм або ж вищості за якістю, розміром, зверхності чогось над чимось – *superpose* – *поміщати над чимось*; *hyperbolize* – *перебільшувати щось* [14];

Аналізований емпіричний матеріал засвідчує, що дієслівний префікс завдяки своїм системонабутим прототипним властивостям експлікує нові смисли дієслова, які уможливають рецепіентам його глибше розуміння та інтерпретацію у процесі комунікації. У нашому розумінні, смисл префіксального дієслова, складова елементарних об'єднаних одна з одною сем, що утворюють певну структуру, та привносять суб'єктивні смислові нюанси до мовної системи. Сам процес породження різних смислів закладений в узагальненій природі префіксального дієслова, творчому абстрагованому процесі мислення [13, с. 439].

У питанні про специфіку творення дієслів за допомогою префіксації існує дві точки зору. Одні лінгвісти відносять префіксацію до синтаксичного способу словотворення, тобто до словоскладання [1, с. 128] інші ж відносять її до деривації, вважаючи її різновидом афіксального словотвору [3, с. 303]. Префіксація у сучасній англійській мові представлена великою кількістю префіксів дериватів, за допомогою яких утворюється значна кількість префіксальних дієслів, семантичне наповнення яких у площині синонімічно-антонімічних зв'язків викликає певний інтерес..

Скажімо префікси *ultra-* та *infra-* протилежні за значенням та загалом використовуються в наукових термінах. За своїм значенням вони подібні до вище наведених префіксів *super-*, *hyper-*. Так, префікс *ultra-* означає *щось, що знаходиться за межами чогось, над, понад чимось, щось крайнє*. Префіксальні дієслова з таким префіксом передають значення «зверху», «ультра». – *ultracriticize* – *надто, надлишково критикувати*; *в той час як infra* – *позначає дію недостатньою, нижчою за своєю активністю*.

Аналогічно префікси *pre-* та *post-* є парними антонімами, де *pre-* передає значення *передуючого чогось чомусь, те, що стоїть перед чимось, або було до чогось- prepay* – *робити передоплату, авансувати*; а префікс *post-* вказує на те, що *щось стоїть, йде, відбувається після чогось- postdate* – *даувати більш пізнім числом* [15];

Детальний аналіз семантики словникових дефініцій дає підстави стверджувати, що такі продуктивні префікси *inter-*, *intra-*, *trans-* утворюючи численну кількість префіксальних дієслів можуть бути синонімами. Зокрема, префікс *inter-* передає смисл «*серед чогось*», «*між певними групами*» та вказує на зв'язки і взаємодію між певними групами, поняттями – *interact* – *взаємодіяти*; *interchange* – *обмінюватися, замінювати*; У свою чергу префікс *intra-* (*intro-*) передає значення «*усередині*», «*в межах чогось*» – *introspect* – *вдивлятися, вникати, займатися самоаналізом*; префікс *trans-* передає значення «*через щось*»: *perexit* з одного стану в інший, а також зв'язки, з'єднання різних предметів, явищ тощо; – *transform* – *змінювати, перетворювати, трансформувати* [14];

Більшість дослідників схиляються до думки, що феномен синонімічно-антонімічних відносин префіксальних дієслів є аспектом розвитку мови, який відіграє важливу роль у мовному процесі номінації [9, с. 240; 10, с. 91]. Саме взаємодія мовного та позамовного уможливорює утворення конкретних однозначних смислів на основі стабільних інваріантних значень [7, с. 190-197]. За нашою гіпотезою на парадигматичному рівні синоніми та антоніми об'єктивно визначаються в системі мови за кількістю спільних та диференційних сем (синоніми) та на основі прямо протилежних сем (антоніми) при спільній інтегральній семі, а також за кількістю синонімічних / антонімічних смислів їх сполучень у синтагматичному плані. Наприклад, префікс *retro* – передає смислове значення «*назад*», «*позад*» – *retroact* – *рухатись у зворотному напрямку, протидіяти*; префікс *anti-* смислове значення «*проти*» та є антонімом до префікса *pro-*; Префікси *mini-*, *micro-* вказують на зменшену копію чогось або щось маленьке за розміром; – *minimize* – *зменшувати, мінімізувати*; префікс *micro-* передає значення чогось, що має дуже маленькі розміри, таке, що важко помітити неозброєним оком. Зазначимо, що префікс *macro-* є своєрідним антонімом до *micro-* та вказує на щось велике, помітне, довготривале [15].

Отже, семний склад інваріантного значення кожного із префіксальних дієслів визначає близькість (віддаленість) їх значень. Тобто ступінь синонімічно-антонімічних відношень між семами становить семантичну структуру інваріантного значення, її парадигму [11, с. 311; 12, с. 424]. Варто додати, що стабільність структури інваріантного значення префікса виявляється у тому, що при зміні його семи, синонімічно-антонімічні зв'язки залишаються стабільними [6, с. 94]. Отже, на парадигматичному рівні префікси синоніми та антоніми визначаються у системі мови за кількістю спільних та відмінних сем.

Таким чином, за допомогою стабільного інваріантного значення пояснюємо неординарні описи префіксальних дієслів, серед яких продуктивними є: *anti-*, *ex-*, *under-*, *out-*, *over-*, *re-*, *un-*, про що свідчать утворені від них похідні: *decriminalize*, *delist*, *demerge*, *demutualize*, *derecognize*, *deward* [14] та інші.

У сучасній англійській мові широко поширені префіксальні дієслова, префікси яких надають їм значення *видалення, відділення, вилучення, початку процесу*: *discouple* «*роз'єднувати*». Можна навести низку інших продуктивних заперечних дієслівних префіксів, що найчастіше зустрічаються у сучасній англійській мові: *un-*, *in-*, *im-*, *il-*, *ir-*, *a-*, *non-*, *dis-*, а також *mis-* які часто вживаються для утворення заперечної форми слова або його антоніма.

Як підсумок, можемо стверджувати, що синонімічно-антонімічні відношення є важливим аспектом еволюції префіксальних дієслів сучасної англійської мови. Узагальнений інваріантний мовний компонент, як семантичний диференціал виконує смислорозмежувальну функцію для позначення численних дій [5, с. 113]. За допомогою стабільного семантичного інваріанта пояснюємо неординарні описи префіксального дієслова не лише у тлумачних англійських словниках, а й у спеціальних текстах, що вважається подальшою перспективою у вивченні лексичного корпусу сучасної англійської мови.

Таким чином, дослідження префіксального творення смислів з урахуванням його синонімічно-антонімічних смислових зв'язків, зводиться до узагальнення співвідносних об'єктів, встановлення відповідної кількості і якості основних типів смислів префіксального дієслова [4, с. 327]. Значення префіксального дієслова розглядаємо як елемент системи мови, а його смисли – як синтагматична актуалізація смислів для диференціації конкретного поняття.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Англійські префіксальні дієслова сучасної англійської мови характеризуються семантичними явищами синонімії й антонімії, які зумовлюються специфікою стирання у сучасній англійській мові чіткої межі між загальнолітературною лексикою і лексикою спеціального використання. Перспективний напрямок подальших досліджень вбачається у комплексному вивченні основ термінів шляхом поєднання словотвірного аналізу й синтезу. Префіксальні дієслова сучасної англійської мови характеризуються широким інвентарем продуктивних префіксів. Дослідження механізму перетворення загальноживаного префіксального дієслова на термінологічне – одне з важливих перспективних завдань у лінгвістиці, суть якого полягає в аналізі глибинних процесів, що відбуваються у семантичній структурі дієслова на когнітивному та концептуальному рівнях.

Література:

- Архипов И. К. *Семантика производного слова английского языка*. М., 1984. 128 с.
- Беляева Т. М. *Словообразовательная валентность глагольных основ в английском языке*. М.: Высшая школа, 1979. 184 с.
- Карацук П. М. *Словообразование английского языка: учебное пособие*. М.: Высшая школа, 1977. 303 с.
- Кубрякова Е. С. *Что такое словообразование?* М., 1965. 327 с.
- Лисиченко Л. А. *Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова*. Х.: Вища шк., 1977. 113 с.
- Раевська Н. М. *English lexicology*. К.: Вища школа, 1971. 94 с.
- Пушкар В. І. *Структурно-семантична характеристика префіксальних дієслів та словотвірні потенції їх основ у субмові економіки (на матеріалі англійської мови)*. Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія „Філологія”. К.: Видавничий Центр КНЛУ, 2001. Т.4, № 1. С. 190–197.
- Телия В. Н. *Когнитивный аспект семантики номинативных единиц*. М.: Наука, 1986. 143 с.
- Adams V. *An Introduction to Modern English Word-formation*. London: Longman, 1973. 240 p.
- Barder Ch. *Linguistic change in present-day English*. London, 1964. 91 p.
- Bauer L. *English Word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 311 p.
- Cruse, D. A. *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 2000. 424 p.
- Marchand H. *The Categories and Types of Present Day English Word Formation*. Munchen, 1972. 439 p.
- Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/>
- British National Corpus. URL: <http://corpus.byu.edu/bnc/>